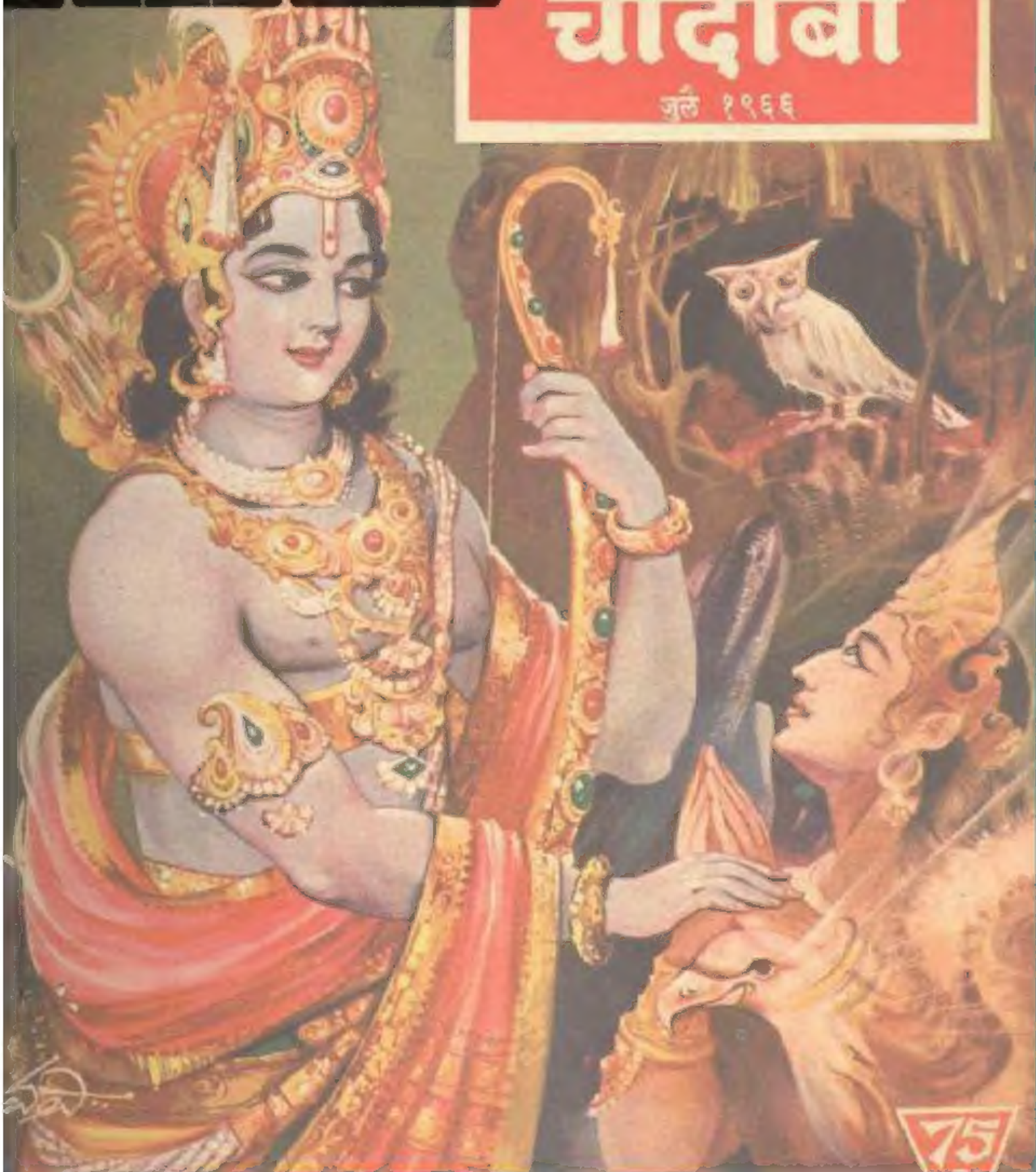

चांदोबा

जुलै १९६६

भास्ताचा इतिहास

शिवाजी फक्त शूर व पराक्रमीच नव्हे, सुदृढकल्ले एक वाकबगार सेनापतीच नव्हे तर राज्यव्यवस्था काढण्यांत एक कुशल शासक पण होता. म्हणूनच तो राजकीय दृष्ट्या ब्रह्मर्षी पण झाला.

राज्याच्या सर्वाधिकारी तो स्वतःच होता. त्याने अहमपान नेमले होते. पेशवा हा त्याचा पंत प्रधान होता व अर्कव्यवस्था पंत असावा पहात. मंत्री राजाच्या दैवीदत्त कार्यक्रमांनी व्यवस्था पाहू व सविध राजाच्या लेखकाचे व जमाबंदीचे काम करी. सुर्वत परराष्ट्र खात्याचा, सेनापती सैन्याचा व न्यायाधीश न्याय खात्याचा मुख्य अधिकारी होता. पंडितगव मुख्य राज्य पुरोहिताचे काम करी.

त्याच्या राज्यव्यवस्थेत ३० शाखा होत्या. राज्य अनेक प्रांतांत विभक्त होते.

प्रत्येक प्रांतावर एक राजप्रतिनिधि नेमलेला असे. शिवाजी आपल्या राज्यांत पजेकट्टन कां वसूल करीतच असे शेजारच्या विजापूर हत्वादिच मुलवानांच्या राज्यांतून व पोर्तुगीज असमत्वालाच्या प्रांतांतून तो 'जीथ' नावाचा एक कर वसूल करी.

शिवाजीने सैन्यव्यवस्थेत वण पुष्कळ बदल केला व सैन्य वाढविले त्यांत त्याने एक आरमार त्यांत पण काढले. सैन्यभक्ति वाढविण्यासाठी त्याने गोफा व बंदुका मिळविल्या.

शिवाजीकडे अनेक किर्ते होते. प्रत्येक किर्त्यांत हवालदार, सवनीस व नरनोबत असे तीन अधिकारी असत. त्याच्या सैन्यांत सर्व जातींचे लोक होते. सैन्याची शिस्त फार कडक होती. सैन्याबरोबर शिवा नमस्त. कोणी सैनिक आपल्या बायकोला घरावर

पेऊन आला तर त्याला शिरच्छेदाची शिक्षा मिळते. ब्राह्मण व गाय यांचा कष्ट त्याच्या राज्यांत निषिद्ध होता. बालनासाटो फक्त रेल घडून नेण्यास परवानगी होती. सुद्धा गमवा सैनिकांकडून शिप्तीने सर्व कामे करवून घेण्यांत येत.

शिवाजीच्या अखेरमेंत प्रत्येक पोडेम्बारावर एक हवालदार व पांच हवालदारांवर एक जुमलेदार असे. दहा जुमलेदारांवर एकजवारी नांवाचा अधिकारी असे. त्यानेच पंचहजारी, सप्तोबत व सत्ते सेनापति असे अनुक्रमे अधिकारी होते. पाचदल सैन्यांत प्रत्येक नऊ सैनिकांची तुकडी व तिचा एक नायक असे. पांच नायकांवर एक हवालदार असे. चौदा तिघां हवालदारांवर एक जुमलेदार, दहा जुमलेदारांवर एकजवारी असे.

एक उत्तम पराक्रमी योद्धा व एक उत्तम शायक म्हणून भारताच्या इतिहासांत शिवाजीचा अत्यंत गौरवीय स्थान आहे. त्याच्यावी वीरुणा-वाला मंत्रमुग्ध काण्याचे अर्धधन बाबुबापुर्वे त्याच्या अंगां होते. स्वतःचे शौर्य व साहस दाखवून तो एक सामान्य जहागिरदार असूनहि एक छत्रपती

झाला. स्वतःचा संस्थानिक व जहागिरदार म्हणवून घेणाऱ्या ल्हान ल्हान मराठा सरदारांची विचुरलेली शक्ति एकत्र करून त्याने स्वतःच महाराष्ट्राची स्थापना केली. त्याने स्थापन केलेली मराठी सत्ता अठराव्या शतकांत भरभराटीच्या फळमाला पोचली व वाढत्या ब्रिटीश सत्तेला आव्हान करू शकणारी एकमेव शक्ति म्हणून भारतांत मानली गेली.

राष्ट्रीय पुनर्विकास अत्यंत आवश्यक सर्व गुण शिवाजीच्या अंगांत होते. त्याने स्वतःच महाराष्ट्राचा परकीयांच्या भद्रतीने

Fullscreen

177

10

172

राज्यशासन चालविले नाही. त्याने स्वतःच्या सैन्याला आपल्याच लोकांकडून शिक्षण देविले. त्याने स्थापिलेली राज्य व्यवस्था कित्येक वर्षे टिकून राहिली. एवढेच नव्हे तर इतर राज्यकर्त्यांनी त्याचे अनुकरण पण केले. मुसलमान इतिहासलेखकांनी त्याची इतर बाबतीत कितीही निंदा केली असली तरी त्याच्या या गुणाची त्यांनी वाखाणणीत केली. युद्धात शत्रूच्या बायका व मुल्ले कैदे खात्री तर शिवाजीने त्यांचा सर्व प्रकारे मान राखला व आपल्या सैन्याकडून पण राखविला. या बाबतीत कोणी गौरवार्थन केलेल्या त्याला कडक शिक्षा मिळत असे. युद्ध कैद्यांची चांगली वागणूक ठेवली. त्याच्यासमोर एकच एक ध्येय होते, हिंदू पदपादशाहीची स्थापना व त्यासाठी तो नित्य अटून राहाला. परंतु ते साध्य

होण्यापूर्वीच त्याला इहलोकाची यात्रा संपवावी लागली.

शिवाजीचे व्यक्तिगत आयुष्य पण काय व्यवस्थित होते. त्याला एकचि व्यवस्थ नव्हते. बालपणापासूनच तोडी व मोठेपणा समर्थ गुरू रामदासांच्या तोंडी त्याला जो उपदेश मिळाला त्याचे तो तत्वांतून पालन करी. महाराष्ट्राच्या उद्धारासाठी त्याने धर्माची काम धरली. धर्म ही एक सजीव शक्ति आहे, असे तो माही. त्याच्या स्वमात्रात धर्मापपणा कधीच शिरला नाही. इतर धर्मावलंबियांविषयी त्याच्या मनात सहिष्णुता होती. मुस्लिम संतांची शक्ति त्याच्या हृदयात बसत असे. मशिदीच्या कारभारात त्याने कधी दखलदखल केली नाही. उरुदू मशीदीसाठी त्याने जहागिरी लिहून दिल्या होत्या.

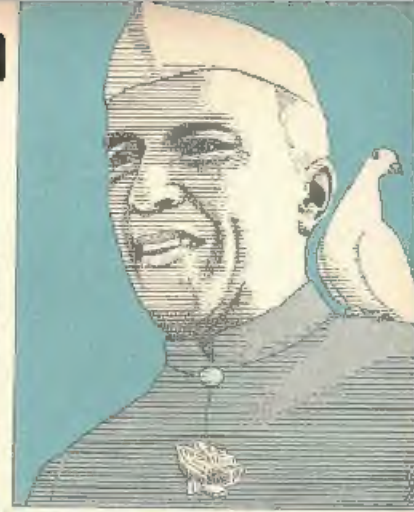

नेहरू चरित्र

[२३]

सन १९२३ मध्ये जवाहरलालजी अल्हाबाद म्युनिसिपालिटीचे चेअरमन म्हणून निवडून आले. एका वर्षात त्यांचे मन बितले. त्यांच्या कामाची वाखाणणीत सुरू करित. सर्वोच्च सहकार त्यांना मिळाला. त्यांच्या अमलांत कामे भरभराट होत व कांही प्रगतिपण झालेली दिसून आली. परंतु त्या पदावर काम करण्याची इच्छा त्यांच्या मनात थोडीदेखील उरली नाही. त्यांचे मुख्य कारण म्हणजे सरकार प्रवाहिताचे एकचि काम करे देण्यास तयार नव्हते. तसे वाहिले तर म्युनिसिपालिटीकडे अधिकारच फार कमी होते.

जवाहरलालजी तीन वर्षांपाशी जखून निवडून आले होते. पण एकाच वर्षात त्यांना त्या कामाचा इतका वीर आला की त्यांनी राजानामा देण्याचे ठाविले. परंतु त्यांच्या मनेही मंडळींनी त्यांना तसे करू दिले नाही. आणखी एक वर्षभर त्यांनी कनेवर्स काम केले. १९२५ साली त्यांनी

चेअरमनच्या पदाचा राजीनामा दिला. त्यांच्या पत्नी श्रीमती कमला नेहरू यांचा वादना आजार हे त्याला मुख्य कारण झाले. कित्येक महिने लसरीच्या इस्पितळाने त्यांची चिकित्सा चालू होती. त्यानचा कानपूर येथे कांभेसचे अधिवेशन होते. तेव्हा कांभेसचे मुख्य कार्यवाह जवाहरलालजीच होते.

कमला नेहरूंना स्विट्झर्लंड मध्ये नेऊन तेथे त्यांची चिकित्सा करण्यांत यावी असे ठावे. जवाहरलालजींना दूर कोठे तरी जाण्याची इच्छा होतीच. १९२६ च्या मे महिन्यात जवाहरलालजी, श्रीमती कमला

होते. ते जातीनिष्ठ होते. सामाजिक व आर्थिक प्रभांशी त्यांचा काही संबंध नव्हता. संभानिकांशी व मोठमोठ्या जमीनदार व ताबुकेदारांशी त्यांचा मैत्री होती. राजकीय दृष्ट्या भारतात ब्रिटिश सत्ता राई नये एवढेच ध्येय त्यांच्यासमोर होतं. बहिःस्था महायुद्धानंतर जगात ज्या घडामोडी झाल्या त्याची त्यांना फारच थोडी माहिती होती.

म्हणूनच त्यांनी स्वराज्य पार्टीहून आत्म प्रतिगामी पक्षाची स्थापना केली व त्या पक्षाचे नेतृत्व स्वीकारले. याने अवाढर-सालूजींना विशेष आश्चर्य वाटले नाही. त्यांना आश्चर्य वाटले तें या गोष्टीचे की राजा लजपतराय यांच्या मार्गाने जहाल विचारांचा पुढारी त्यांच्याशी एक मत कसा काय झाला. निवडणुकीच्या वेळी त्यान पतराय यांनी कायस दर जे बगली

वार केले त्याबद्दल नेहमीच थोडे आश्चर्य वाटले.

परंतु देशात घमांभना वाढत चालली होती. म्हणून अशा तऱ्हेचे पस उभे राहाणे साइजिक होतं. बहुसंख्यक हिंदूविषयी अल्पसंख्यक मुसलमानांच्या मनात संदेह बसत असे. पंजाबात मुसलमानांचे बहुमत होतं. तेथे हिंदू व शीख दोघांना मुसलमानांची भीति वाटे.

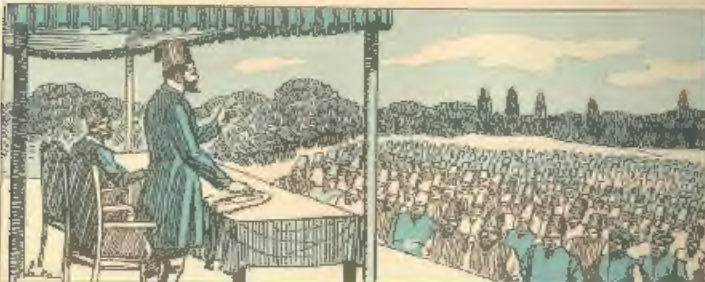
या घमांभवणामुळे स्वराज्य पार्टीला मोठा धक्का पोचला. त्या पक्षात जे मुसलमान होते ते आपला संबंध तोडून मुसलमानांच्या संवेर-णेन सार्गाल भाले व काही हिंदू नेशनलिस्ट पक्षात सामील झाले. लाल लजपतराय यांचे अनुयायी पंजाबात फार मोठ्या प्रमाणात होते. त्यांची व मालवीयकींची खुली शाण्या-मुळे नेशनलिस्ट पक्षाची प्रतिष्ठा वाढली.

पाताळ कोट

कुंठल देशाच्या मध्याचा मुलगा शशिकांत एकदा आपले मित्र भद्र व जयंत यांच्याबरोबर शिकारीला रानांत गेला. रानात त्यांना अनेक रानटी डुकरे व हरणे दिसली. परंतु त्यांनी त्यांच्यापैकीं एकाची देखील शिकार केली नाही. ते वाघा सिंहाच्या जोषाचे खोड रावांत झगले. दुपारच्या सुमारास त्यांना आपल्या घराबात बसत नव्हतेच लागले. असे काही लागले. ते दगिरी कोऱ्याच्या काठाकाठाने जात होते. ओऱ्या-पलीकडच्या वाठावर त्यांना एक सिंह दिसला. सिंह पाणी पिऊन नुसताच रानांत पुरत फिरला होता.

शशिकांत आपल्या दोघा मित्रांना त्या सिंहाकडे वाट दाखवून म्हणाला - "तो महा सिंह पाहतो. तो कसा चितरतो आपल्या हातांनुन. आपण आपले बांड अलीकडच्या काठावर सोडून ओऱ्यापलीकडे मिहाचा पाटलाग करू या. त्याला आपण चारी चातुनी घेरले की कोणाचा तरी बाण त्याला तळीच लागेल." असे सांगून शशिकांत कोऱ्यावकून उतरून निघाला. एण जयंत त्याला अडवून म्हणाला - "हे महा, पाईत काही करू नकोत. ओऱ्यापलीकडे कंदव-रान्य आहे व त्याच्याशी आपल्या देशाचे पुरत फिरला होता.

पाऊळ टाकल्यास आपल्यावर संकट येण्याची शक्यता आहे."

परंतु शशिकांतने शिकारीच्या धुंदीस मित्राच्या सल्ल्याची पर्वा केली नाही व म्हणाला—“हे पहा! मी एकतर स्वतःच निवारा आहे आणि मला जाणखी भेडसावत नुं आणखी भितरा करू नकोस बाबा! आपण कर्दन राज्य जिंकण्याच्या हेतूने स्वारी करीत नाही आहां! मूर्ख हिंस्र क्षापादांनी शिकार करीत आहां. ते काय संपल्यावर आपण आपल्या राज्यांत परत येऊं.”

“एवढेच काय, मी तर असे धुंववितां कीं सिंहाला माकड त्याचे बांस आपण कर्दन देशाच्या राज्याकडे पाठवूं व त्याचे कातडे भेट म्हणून राजकन्या कांतिसेनेकडे पाठवून देऊं!” मंद म्हणाला.

ते येऊन शशिकांत मोठ्याने हंसला व म्हणाला—“काय पण बोललास! जरे, तुझ्या या एका उत्कीर्ण आपला जीव ओढाऊन हाकायला तयार आहे मी.” सिंहाने मार्ग वळून पाहिले. आपल्याकडे येत बसलेले शिकारी त्याला दिसले. त्याने एकदां हरकाली कोठली व नंतर शेंपूट हातवीत पुढे निघून गेला. त्याच वेळी शशिकांतने त्याच्या गळ्याच्या नेब भरून तीर सोडला. तो तीर त्याला लागला. बाण लागताच तो जोराने एकदां गर्जन करून ओळ्याकडे पावला.

शशिकांत व त्याच्या मित्रांनी बाजूला होऊन स्वतःचा बचाव करून घेतला. शुद्धांशवर पाणी हातें म्हणून ओठ्यापलीकडे गेले आणि तिघांनी तीन बाजूंनी सिंहावर बाण सोडले. या खेपस एक बाण सिंहाच्या पोटाला लागला. तो गर्जन करीत तिपां पैकीं एक शशिकांतकडेच वळला.

आतां बाण काडून धनुष्यावर ठेवायला वेळ तरला नव्हता. म्हणून शशिकांतने तळवार उचसली. हातक्यांत धाडाच्या आदून कांही तरी हातूंचाल शाली व पाठेपाठ एक माला झाडीतून येऊन सिंहाच्या दोघाला लागला.

शशिकांतला एक मर्मी बाण लागला. तो पांडुरीशी बघितीवर आदळला. तो ओरडला—“मला! बघता! पला! गमिमी काव्याने युद्ध कर्णाच्या शूश्री युद्ध कर्ण्यांत अर्थ नाही.”

परंतु त्यापूर्वीच जयंताला बाण लागला होता. भडने पळण्यासाठी पाठ फिरविली. निरुध्दे पाहू लागले तेव्हां ते शब्द-त्यांच्या बानीं पडले—“शत्रु आपल्या हद्दीत खिरला पण त्याने त्याची फिकीर केली नाही व आहे. त्याला जिवंत परत बार्क देऊं नका!” पळत राहाला. ओळ्यापलीकडे जाऊन मोठ्या त्या शब्दापाठोपाठ त्यांच्यावर बाण वृष्टि होऊं लागली.

परंतु त्यापूर्वीच जयंताला बाण लागला होता. भडने पळण्यासाठी पाठ फिरविली. निरुध्दे पाहू लागले तेव्हां ते शब्द-त्यांच्या बानीं पडले—“शत्रु आपल्या हद्दीत खिरला पण त्याने त्याची फिकीर केली नाही व आहे. त्याला जिवंत परत बार्क देऊं नका!” पळत राहाला. ओळ्यापलीकडे जाऊन मोठ्या त्या शब्दापाठोपाठ त्यांच्यावर बाण वृष्टि होऊं लागली.

उभे होते. तो सिंह मरून गेला होता. मद्रास पळव आणण्यासाठी जे सैनिक त्याचा पाठलग्न करीत गेले होते ते निराश होऊन बोव्याच्या काठापर्यंत जाऊन परत आले. परंतु राक्षिकांवाला बोव्या त्यांच्या हाती लागला. कारण त्याचा लगाम एका कुठपान अडकल्यामुळे त्याला पळता येईना.

“महाराज! क्षमा करावी! त्या जखमी शत्रूरावर त्याचा घोडा व आपली एक घोडा निसटून गेले. हा घोडा पोळ्या कष्टाने हाती लागला. हा पंचवल्याणी जातीचा घोडा दिसतो आहे, त्याच्यावर जे मूखवान खोगीर पडले आहे त्यावरून तो कुंठल देशाच्या मंत्र्याच्या मुलाचा मशाखा असे आम्हाला वाटते.” सैनिक घोड्याला दाखवून म्हणाले.

पण कर्णेशचा राजा उघसेन याच्या मनाचे तेवढ्यावर समाधान झाले नाही. तो आपल्या सेनापतीकडे बघून म्हणाला— “वाच सैनिकांच्या जोगावर का आपण कुंठल देशावर स्वारी करण्याचा विचार करीत आहो! आपल्या जखमी झालेल्या एका सामान्य सैनिकाला देखील जे पकडून ठेवले नाहीत ते त्याचे राज्य कसे काय बिकसार !”

सेनापति काही उत्तर देणार होता. पण राजाची क्रुद्ध मुद्रा पाहून त्याच्या तोंडातून फक्त “महाराज !” एवढी एकच एक शब्द निघाला.

उघसेन दक्षिणजवळ आला. त्याला बघावून खालथरत न्याहाळून पाहिले व म्हणाला— “हा मंत्र्याचा मुलगा आहे वान हाका नाही. अजून जिवंत आहे. त्याला पकून आऊन कोठे तरी गुहेत टाका. त्याला कोणता तरी सिद्धे खाईल. आणि तो दुसरा जखमी झालेला सैनिक कोण असावा !”

दोघां सैनिकांनी पुढे होऊन त्याचे हातपाय घळून हलवून पाहिले व म्हणाले— “हा तर ठार झालेला दिसतो आहे.”

“टीक ! तर मग त्याला मुद्रा गुहेत नेऊन टाका.” असे सांगून तो आपल्या सेनापतीला म्हणाला “सेनापति आज आपण शिकारीला निघालो तरी वेळ बरोबर नव्हती. कारण मी वाण मारला तेव्हा मला वाटले की कुंठल देशातला हा कोणी सामान्य सैनिक असावा. पण कुंठल देशाच्या मंत्र्याचा मुलगा आपल्या मित्र मंडलीबरोबर आला असेल याची मला

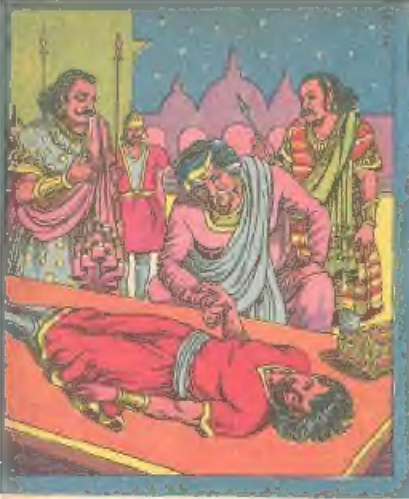

पकवनादेशीक नव्हती. तो आपल्याहून पुष्कळांचे जास्त पराक्रमी आहे. या शिवाय त्याचा मंत्रीपण चाणाक्ष व चतुर म्हणून प्रसिद्ध आहे. राजवाजीव जाऊन मी एक पत्र लिहून कळवितो की हरहदीबराच्या सैनिकांनी झटापट झाली त्यांत हा प्रकार झाला. असेच काही तरी करावे लागेल.”

“बरोबर आहे महाराज ! आपले महा-मात्र अशीच काही तरी तोंड काढतील !” उघसेन काहीच बोलला नाही. तो घोड्यावर बसून निघाला. त्याच्या पाठावाठ सेनापतीपण निघाला. दहा सैनिकांनी

दोन शेडे पण पट्टे लावले. ओढ्या पली-कडून शत्रूच्या सैनिकांनी त्यांच्यावर आणि सोडले. त्याला जिवंत सोडून नका. येथे जखमी होऊन तो पडला आहे तो कुंठल देशाच्या मंत्र्याचा मुलगा दिसतो आहे.” हे शब्द त्यांच्या कानी पडले.

मद्रास बेशुद्धावस्थेतच घोड्याची आयाळ पळवून पळून होता. घोड्याला राजधानीची वाट भाहीत असल्यामुळे तो सरल तिकडेच वाट होता. डकडे बोव्याच्या काठी जखमी व बेशुद्ध स्थितीत पडलेल्या राक्षिकांत व गर्भतच्या बागीबाजूला काही सजमन सैनिक

मिळून शशिकांत व जयंतला माऊन तटाई सारखे खांधावर उचकत बेतले. एका गुहेकडे घेऊन गेले.

तिकडे तो घोडा भद्रला बेगुद स्थितीतच घेऊन राजधानीचे फाटक बंद होण्यापूर्वी फाटकोनवळ येऊन पोचला. दानपाल मंत्र्याच्या सुळाची शत्रू पहात होता. पण भद्रला बेगुद स्थितीत परत आलेला पाहून व बरोबर जयंतचा रिकामा घोडा पाहून तो मनांतल्या मनईत बपापला. त्याने जवळ जाऊन भद्रच्या आंगाकड हात ठावून पाहिले. तो जिवंत होता.

द्वाररक्षक भद्रच्या पोण्याचा लगाम धरून राजधानीत गेले. पोण्याच्या पाठीवर एक बाण लागलेला मनुष्य व बरोबर एक रिकामा घोडा आणि द्वार रक्षक मशाली घेऊन बाट दाखवीत धुंदे जात होते. नागरिक लोक ते दृश्य पाहून चकित लागे व पोण्यावरचारे चालू लागले. शेजार मंत्र्याच्या मुळाचा मित्र भद्र बसला आहे, या गोष्टीविषयच आणखी काही कोणाला माहीत नव्हते.

घोडा सरळ जाऊन तवेक्यांत उभा राहिला. बाजणी मिळताच शत्रूयासु व मंत्री मंगराध होचे आले. नोकरांनी भद्रला हलूच पोण्यावरून उतरवून खाली ठेवले. राज-वैद्याने भावी पाहून हलूच ओडून बाण काढला. त्यावेळी भद्र घोडा हल्ला देखील.

वैद्याने जखम धुवून काढली आणि म्हणाला—“पिण्याचे कारण नाही. नशीब बरबरा आहे. भद्र पोचला.”

नोकरांनी भद्रला एका पंखेवावर निजविले. वैद्याने बाण म्बळ धुवून काढायला एका नोकराकड दिला.

“शशिकांत व जयंत कोठे बरे गेले असतील? महामात्य! आणखी देखावा

शत्रूला फिरून घालेले लोक तरी आडेन नाहीतर शत्रूच आन मिळून धुनाकळ बाजीत आहे.” शत्रूयासु म्हणाला.

“महाराज! माझ्या मते आपल्या राज्यात ही गोंड घडलेली नाही. भद्र शत्रूवर आल्यावर खरी वस्तुस्थिती काय आहे ते कळेल! शशिकांत व जयंत आता परत येतील असे नाही बाटत प्रत्य. भद्रला जो बाण लागला होता त्यावरच्या सुण्या बघून...” शत्रूयासु वीकतां कटावराचे शास्त्राने महामात्यांच्या तोंडातून शब्द उमटला नाही. त्यांनी बाळे पुसले. शत्रूयासुच्या डाक्याला वण छिपे आली. कारण शशिकांत म्हणता त्याचा एकुलत एक मुलगा होता. त्यांच्या मनाचे सात्वत काय घोलत कतणार?”

बाण धुवून आल्यावर मंत्र्याने तो लक्ष पूर्वेक पाहिला. चकित होऊन त्याने तो शत्रूयासुच्या हातांत देत म्हटले—“महाराज! हा बाण सोडणारा स्वतः राजा उभसेन आहे. बाणाच्या खाली त्याचे राजचिह्न असलेले खोदलेले आहे.

शत्रूयासुने पण बाण पीट पाहिला व म्हणाला—“म्हणजे महामात्य! कळविण्या-विषय काही कारण नसतां कर्तव्या पाहिजे.”

राजाचे मापल्या राज्यावर स्वारी केली आहे, म्हणायची! आपले हेर काय करीत हाते इतके दिवस! आणि सरहद्दीवरचे सैन्य झोपले होते की काय!” राजाकड राग आला होता.

“महाराज! उघडपणे स्वारी करून युद्ध करण्याची शक्ति कर्तव्या राजाच्या अंगीत नाही. तरी आपण सावध राहाले पाहिजे. सेनापतीला सैन्य तयार ठेवण्याची आज्ञा द्यावी आणि वेलाच्या रक्षणासाठी व आंतरिक रक्षणासाठी सर्व व्यक्ती शाली पाहिजे.”

महामात्य म्हणाला.
शतमानांनी सेनापतीकडे निरोप पाठविला.
नंतर तो राजवाड्याकडे निघाला. राज-
वाड्यात पाऊळ टाकणार इतक्यांत एक
सैनिक धावत पळत आला. हात जोडत
म्हणाला—“महाराज! कर्दूब राजाचा दूत
आला! असून राजधानीच्या फाटल्या बाहेर
उभा आहे. त्याला महाराजांसमोर आणून
उभा करू.”

“उमस्तेनाचा दूत! माझ्याकडे! आश्चर्य
आहे!” अतमान म्हणाला.

“किडीजण आहेत ते! त्यांना पाहून
तुम्हाला काय वाटेल? त्यांच्या तांडावर
किंवा बागण्यांत घेऊ किंवा गर्ब दिसला
का?” महामात्याने विचारले.

“नाही दिसला आम्हाला. सहाजण
आहेत ते. त्यांच्याबरोबर आणखी दोघे जण

आहेत. त्यांना ते कैद करून घेतले आहे
आहेत. सर्वेच्या भेरी घासल्यामुळे
दिसत आहेत.

सैनिक म्हणाला.
“महामात्य! त्यांच्या पठ्ठी मज्जे काढी
तरी राजकीय रहस्ये असले पाहिजे!”
शतमान म्हणाला.

“उमस्तेन या सर्व कामांत पदाईत आहे.
तरी इतक्या हाती त्याने काय निरोप
पाठविला आहे. हे मर पाहिले पाहिजे. ते
कैदी कोण? त्यांना आसऱ्याकडे पोतते
करण्यांत त्याचा हेतू काय? या सर्वोपाशी
सावधपणे पाहिल्या पाहिजेत.” असे सांगून
महामात्याने काही वेळ विचार करून
सैनिकांना आज्ञा केली—“जा त्यांना
दरबारांत ताबडतोब हजर करा!”

पुढील गोष्ट पुढील अर्का.

मात्सर योंवला

विक्रमाकानि आपला हट्ट सोडला नाही.

तो पुन्हा झाडाजवळ गेला आणि तेथे
खाद्यावर काढून घेऊन स्मशानाच्या दिशेने
चालू लागला. तेव्हा श्रेतांत घसलेल्या वेताळ
त्याला म्हणाला—“राजा! केवळ हेवा वाटून
जर कोणी तुला हा श्रास देत असेल तर
वामकेतुपमाणे शेवटी त्याचा नाशून होईल.
वृ. गुणनिधिसारला सर्व संकटांतून मुक्त
होऊन सुखी होईल. तुला फेंदाळा येऊ
नये म्हणून ही त्यांची गोष्ट सांगतो. लक्ष
देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट
सांगू लागला.

पूर्व किनाऱ्यावरच्या एका राजाचा एक
मुलगा होता. त्याचे नांव ताम्रकेतु. वंश्याला
ताम्रकेतुच्या ब्याबाच गुणनिधि नांवाचा
एक मुलगा होता. दोघे सख्खसक होते.
ताम्रकेतु दुष्ट स्वभावाचा होता व गुणनिधि

वेताळाच्या गोष्टी

सुशील व गुणवान होता! गुणनिधीचा स्वभाव सर्वाना आवडेल. म्हणून ताणकेतुला त्याचा फार हेवा वाटे. पदोपदी तो गुणनिधीचा अपमान करी किंवा त्याला वास देई.

एकदा गुणनिधि आपल्या गुरूजरोवर शान्त फिरावशास गेला असता त्याला वाटेत एक सोम्याचे पीस दिसले. जमिनीवर ते नकाफत असलेले त्याला दिसले, तेव्हा त्याने ते उचलून घेतले व गुरूज्व विचारले "मी हें वेळ का की नेको!"

Fullscreen

127

X

◀

▶

24 / 72

"तुं जबळ ठेवून घेतलेस तरी तुला वास होईल. सोडून दिलेस तरी पण वास होईल." गुरू म्हणाला.

"तमें जसेल तर ठेवून घेणेंच बरें!" असे म्हणत त्यानें तें पीस उचलून आपल्या फेंक्यांत सोबून ठेवले.

गुणनिधि हिंडून घरी परत आला तेव्हा राजकुमाराने त्याच्या फेंक्यांत तुऱ्यासारखे नकाफत असलेले पीस पाहिले व त्याला विचारले-"कोर्टें रे मिळालें तुला हें!"

"कां! रानांत! तुला हवें असेल तर बे!" गुणनिधि पीस काढून देऊ लागला.

"तूं दिलेली ही मीक मक्के जाहे मला. हें पीस ज्याचें आहे तो सुवर्णपक्षी एका महिन्याच्या भात आणून दे. नाही तर तुझे ठोकें उडवीन." राजकुमार म्हणाला.

तो सुवर्णपक्षी आतां कोठून आणायना विचारल्या गुणनिधीला कजेंना. परंतु त्याच्या गुरूनेच त्याला एक उपाय सांगितला. राजाच्या उद्यानांत पक्ष्यांना पाणी प्यायला म्हणून एक टांकीवना कुंड होते. गुरूच्या सल्लामार्गानें गुरूच्या मुलानें त्यांतलें पाणी काढून टाकलें व त्यांत दारू भरून ठेवली.

जेव्हा तो जेव्हा एका शुद्धांत बसा घसून येत होता. उजाडण्याच्या सुमारास पक्ष्यांच्या कुडीच्या कुडी पाणी प्यायला लिकडे येऊ लागला. एक सुवर्णपक्षी त्या कुंडाच्या पाठावर येऊन बसला आणि त्यांतली दारू पिऊ लागला. त्यानें दोटभर विठळ पेतल्यावर त्याचे अंग व पंख ढिल्ले पडले. त्याच्या मुलानें बटकन पुढें होऊन त्या पक्ष्याला घरलें आणि राजकुमाराक नेऊन दिले. राजकुमाराने त्याच्या पायाळ एक लांकडी बांधून ठेवली आणि निर्दयपणें ती लांकडी प्रकून त्या पक्ष्याला गागर फिरवून खाल कळें लागला. त्यानें आपल्या बांधीने व पक्षांनी राजकुमाराला खूप ओरबाडलें.

"तूं या पक्ष्याला शिकवून पाठविले होईस म्हणून त्यानें पाझे सर्व अंग ओरबाडून फाडले आहे. मी ही गोष्ट कधी भिरगणार नाही, लक्षांत ठेव." राजकुमार पक्ष्याच्या मुलाला म्हणाला.

पक्ष्यांची राणी म्हणून एक देवी होती. सुवर्ण पक्ष्याला राजकुमारानें जो त्रास दिला होता तो इतर पक्ष्यांच्या नोंदीं तिला कळला. तिला त्यामुलें इतका राग आला की त्याच्या भोवतें तिनें आपल्या कमरेतल्या

सोन्याचा कंकरपट्टा जमिनीवर फेंकला आणि आपल्या महालांत निघून गेली.

त्याच्या दुसऱ्याच दिवशीं गुणनिधि आपल्या गुरूजरोवर त्या बाजूला आला. त्याला तो कंकरपट्टा दिसला. त्यानें तो उचलून पाहिला व म्हणाला-"हा घेतला तर चालेल का की नको?"

"तूं ठेवून घेतलास तरी पक्षाचाप करावा लागेल. नाही घेतलास तरी पक्षाचाप करावा लागेल." गुरू म्हणाला.

"सामग ठेवूनच घेतां." असे म्हणत त्यानें तो उचलून घेतला.

“सोन्याचा दागिना कोटें संपडला म्हणजे जगाला दाखवत मुट्याचे मसतें, आतां मुटका नाही.” बाप म्हणाला.

मॅन्याचा मुलगा आपल्या गुरूजरोवर निघाला. थोगाओस असा की पक्ष्यांची राणी रहात अने त्याच महाकांत ते येऊन पोचले. मॅन्याच्या मुलानें मागचा पुढचा काहीं एक विचार न करितां आपलें उपरणें तिचा अंगावर जळ्यासारखें टाकलें व विला भरून थोड्यावर बसला आणि स्वदेशी आला. पक्ष्यांची राणी ओरडत होती, पण कांहीं उपकार झाला नाही. पक्ष्यांनीं येऊन मॅन्याच्या मुलाला पाचवें टोचून व पंजांनीं ओरवाडून काढण्याचा पुष्कट प्रयत्न केला, परंतु त्यांनीं चावकानें त्या सर्वांचा समाचार घेतला व स्वतःचे रक्षण करून घेतले.

पक्ष्यांच्या राणीचें सौंदर्य पाहून राजकुमार म्हणाला—“तुझें रूप पाहून तुझ्याशीच लग्न करण्याचें मी ठरविले आहे.”

“माझ्याशीं लग्न करायलाचें असेल तर मला इकडे धरून घेऊन येणाराला पथम शिक्षा केली पाहिजे.” ती म्हणाली.

“तूं सांगशील ती शिक्षा त्याला मिळेल.” राजकुमार म्हणाला.

“त्याला उकळत्या तेलीत टाकलें पाहिजे. राणी म्हणाली.

राजकुमाराला तेंच हवें होतें. त्यानें एका मोठ्या भांड्यात तेल उकळायला ठेविलें आणि त्यांत मॅन्याच्या मुलाला टाकलें. परंतु तेल तापलेंच नाही. कारण पक्ष्यांच्या राणीनें आपल्या अदृश्य राहण्याच्या सेवकां करवी विस्ताराचा साप बाह्ण दिला नाही.

मॅन्याचा मुलगा मरणार ही आशा धरून राजकुमार हताश झाला. तो पक्ष्यांच्या राणीला म्हणाला—“तुझ्या इच्छेप्रमाणें सर्व केले, आतां आपण लग्न करून घेऊं!”

“माझ्यावर तुझे प्रेम किती आहे हें मला पहायचें आहे.” राणी म्हणाली.

“पहा, अवश्य पहा! तुझ्या शब्दावर मी आपल्या पाणाहून मिये मित्राचा नळां घायला तयार झालों होतो.” राजकुमार म्हणाला. “जाणशी काय? तूं सुद्धा उकळत्या तेलीतून बाहेर आले पाहिजेस.” पक्ष्यांची राणी म्हणाली.

राजकुमार घाबरून विचारलें कायला—“या उकळत्या तेलीत? मी?”

“कां! मॅन्याचा मुलगा त्यांतून बाहेर आला, त्यानें आदेवेढे घेतले नाहीत. हेंच

तो पाहून राजकुमारानें त्याला विचारलें “काथरे बायकांच्या कमरेतला हा कंबर पड्डा तुला कोठें मिळाला?”

“शिकारीला मेला होता रानांत, तेथें मिळाला.” मॅन्याचा मुलगा म्हणाला.

“या गनजा नाही चालायच्या माझ्या-जवळ. तो केवळपट्टा ज्या तरुणीचा आहे तिला आणून माझ्या स्वाधीन केलें नाहीस तर तुझे डोकें ठडवीन. लक्षांत ठेव.” राजकुमार म्हणाला. मॅन्याच्या मुलानें तें आपल्या मतिस्त्रांना जाऊन सांगितलें.

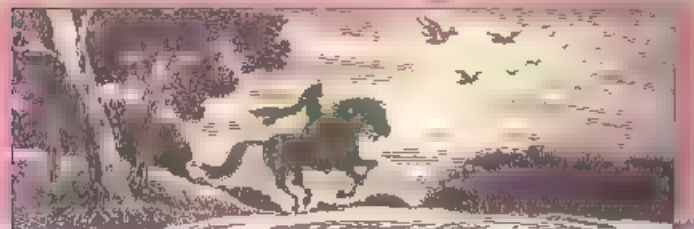
वाटते तुझे माझ्यावरचे भेम !” पक्षाच्या राणीने विचारलें.

राजकुमाराला जाहलावानें काढईन उतरावें लागलें. त्याचें सबेरे अंग पोळून तळून निघालें व त्यानच तो मरण पावला. कारण या खेपस पक्षाच्या राणीने चांगला जाळ करायला आपल्या अस्त्रस्य सेवकांना सांगून ठेवणें होतें.

राजकुमार मरण पावल्यावर पक्षाची राणी आपला पुत्रापासवी घेऊन आपल्या महलास पोचून गेली.

मगच तेच सांगून वेताळा राजाला म्हणाला “होरा ! एका महलासी कका माझ्या मत्तान आहे. पक्षाच्या राणीने मरणाच्या मुलाच्या वस्त्रांत कां पक्षपात केला ! तोच तर सुवर्णपक्षाळा आणि उडसर या राणीला निरुपद्रु विमूक्त धर्मन घेऊन आला होता. मग राणीने त्याचें क्षण का

केलें ! या पक्षानें उतर माहीत असून न दिलें नाहीस तर तुझ्या होवपाची क्षमर झाली. होऊन तुझ्याच पायावर कोळ लागलीच त्यावर विक्रमार्क म्हणाला “मज्याच मुलाला देह द्यावा असे पक्षांच्या राणीच काधी दाटलेंच नाही. कारण त्यानें जें व ही केलें होतें ते राजकुमाराच्या आज्ञेनें. त्या पक्षाचें किंवा राणीचें जें अपहरण झालें त्याला मृत्योपरम राजकुमाराच्या मृत्युन त्यालाच दंड मिळवा असें तत्त्व द्यालें. पणु राजकुमाराचा बाप कोणत्या मना व मज्याच्या कुलालच शिक्षा द्यावी इच्छा आहे. म्हणून तिला दंडाच्या रान त्याची वल मागवून पक्षाच्या मुलाला त्याच सोडून द्याव अज्ञातव्येनें राजाचे मीन भंग होलाच वेताळ नेमास अहंता झाला व पुन्हा शाळाच्या कादीला लपकळ लागला.

दत्तक पुत्र

एक राजाचें तीन मुल होतें. पक्षाच्या होवपाची क्षमर तरून वसे. एका मुला आरुपावर राहणें त्याला खेच घेते. तुम्हीला राजा काय काय वसे घेता.

“मुला, म्हणाला. मला त्याचें शरभार्क नगर, गेठ, यादें गुर व मोठ मोठे गवई. पण त्याचें कफा कारणनें कामेंच दगदग व त्रिमय त्या भुतांचा मारून तीच अजि दत्तक हो राहिल.

कर स्वम आहे. तुमचें स्वम सरे राजे दणून मी तुझ्या नांवी जहागीर लहून देता.” असें सांगून राजानें स्वरो-सराच त्याला जहागीर लिहून दिली.

ते पाहून दुसरा मुलगा म्हणाला— “मग राजा ! मोठ्या भावाला जमें स्वम पडलें, तुझ्या गार्हेकडून आपली वासवासीसावसी

हुबहुब अगदी तमच स्वम मला पडलें. राजाचें थोड्या मादी पण एक मादी जहागीर लिहून दिली.

राजानें आपल्या सर्वांन धाकळा मुलाला विचारलें “तुला काय स्वम पडलें.” त्याचें नांव मुकून होतें.

“मला मादी इतकें चांगलें स्वम पडलें.” मुकुंद म्हणाला. पण राजा म्हणाला—“काय शरभार्क तें स्वम पडलें असलें तरी माया.”

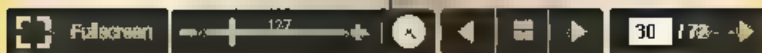
म्हणून मुकुंद म्हणाला—“महाराजा ! मज्यात तुम्ही सादीच्या कोटीनें हात धुवायला माझ्या हातावर पाणी घातलें आणि आईनें पंचाळा पाखा हात पुसला.”

“असें होय ! तूं माझ्याकडून आणि “मग राजा ! मोठ्या भावाला जमें स्वम पडलें, तुझ्या गार्हेकडून आपली वासवासीसावसी

मेवा कादिलीम हाशे ३ ज्ञा तिधून मोडक
र इयांमुन उद्ये मर्यादच्या आन राय - य
हरीपलीकडे गेला गाईना व कोठे निक्षाला
ता सुद्धे हाकच उडीत लक्षान ठेव
राजा म्हणाला

राज स्वभावने काय साद होना व
शमाच्या भागना काय करील व काय
करणार नाही हे काणाला कळण हाथ नव्हता
म्हणून राजा आणखी काही पुढे बोळ्यात त्या
आधीच मुकुंद तेथून निघून गेला म्हा
माईने वणवण फात राहास्यावर हो एका
किड्यांत शिरला. किड्याला काढकच नव्हते

ज्याने अनेक कळत ना वर पतान उभा
महल फाळी ये मलक येईल व
त्याच्या घट्टी नोकरी करणाचा संधी मिळेल.
पणु इतक्यांत सगोरा त्याला एक राक्षस
दिसला. त्याच्या हातांत एक पाठी राक्षसी
कमंडी होती व तो शंभरावर व डल इत्यादी
येत होता. नंतर एका जगाली गड लावल्या
त्याने एकेक कळत गाईने इव करले

परंतु मुकुंदला एका राक्षसेने राक्षस
वाटले त्या राक्षसाला छोटे म्हणून व ते
दृष्ट काढले व ते सर्व राक्षस त्याला नंतर
त्याने गाईना त्याच्या बोटांत घेऊन गेले
आणि गाईच्या दार वद कळत आल्या
महालांतल्या पक्षीत एक मक्या लाकडी
वाक श जून पडून राहला

मुकुंद भीर कळत पुढे गेला आणि राक्षसा
जवळ जाऊन म्हणून म्हणाला दया
' कोण राक्षसान पक्ष कला
' 'राक्षस मुक्या, बाब ' 'मुकुंद
म्हणाला

' मला मुक्या २ मला काणी मळवाल
नाही ' राक्षस बकित हाऊन म्णाला,
"आतां बोळ्या वेळो पूर्वा तन्मला,
बाबा ' मुकुंद म्हणाला

व मुकुंद पतान श्रमे म्हणून
राक्षस हाड पुढे केले मुकुंद मागे सरकला
माती राक्षसाने मुकुंदच्या अंगाव्यावर
पतान व घात घेतला

राक्षसने देवाने मला एक मुक्या
दिले व ते मला डोळे नमस्काराचा ज्ञान
होता व ते राक्षसने मला

बाबा मला काय व घेतली
मनुष्याला १५२ व ते मुकुंद म्हणाला
" एक फल दुपार मला व एक तहा
मला व ते राक्षसने मुकुंदला बाहेर ने
ला व ते राक्षसने मला मला मोठे हो

राक्षसने मला

दुसऱ्या दिवशी राक्षस गाईना चारायला
गेता गेल तेव्हा मुकुंदने करमणाने भय
घर झडून काढून आणि कपड्याने मुकुंद
म्हणून कळत राक्षसने मुकुंदला व ते
गेले तेव्हा व मुकुंद काणी कित मला
कळ नव्हता

किड्या माफ करान असता म्हणून एका
करमणाने एक राक्षसी किड्या मळकी
कवळ घेऊन तो ती व मुकुंद काणला
म्हणवोवर जेव्हा आकाशातले दया व राक्षसाचा
किड्या त्या सुतावर ताळता नाचू लागले

निघाणीने ते तय पडून मुकुंदच्या मनाक
कर आनंद झाले व त्या आनंदाने
घराचे वेळ राक्षसी वाचवीत राहाला नंतर
आगरी करमण म्हणून ठेवली राक्षसी
वाढत सगता व निघाणीने तयवेळीच धावले
ते पाहून मुकुंदला आश्चर्य वाटले

संवाकाळी राक्षस घरी परत आला व
मुकुंदला म्हणाला " आज गाईच्या घरावर
मी देखील तूच वाचला गाईचा पाया
म्हणून त्याने मुकुंदला तयवेळीच धावले

दुसऱ्या दिवशी राक्षस गाईना चारायला
किड्या त्या सुतावर ताळता नाचू लागले

थान ! तुम्ही कशाच्या एवढे कष्ट केल्यात ? तुम्ही म्हाय्य घरी बसला आहे. तुम्हाला पेऊन मारला आहे.

तोड्या मंडळी व त्यांच्या बंधूंनी पण दूर एक टेकडी आहे. त्या टेकडीवर तुम्हाला जाऊन त्याच्यावर उतरून येऊन तुम्हाला काय करायला लागू ? तुम्हाला काय करायला लागू ? तुम्हाला काय करायला लागू ?

मी त्याची काळजी घ्यायला आलो आहे. मी त्याची काळजी घ्यायला आलो आहे. मी त्याची काळजी घ्यायला आलो आहे.

किड्यावाहेर धोडें कातर तो राहणें मेलें
अमेळ, त्याला ती टेकडी दिसली ती टेकडी
महाराष्ट्राच्या मध्यभागात आहे. त्या
मध्यभागात आहे. त्या मध्यभागात आहे.
त्या मध्यभागात आहे. त्या मध्यभागात आहे.
त्या मध्यभागात आहे. त्या मध्यभागात आहे.
त्या मध्यभागात आहे. त्या मध्यभागात आहे.

काही वेळाने त्या राहण्याच्या
खिडकीत एक पिशाचिणी दिसताना पहात
असलेली दिसली, तिने मुकुंदला पाहून
म्हणाली "तुम्हाला काय करायला लागू ?
ती पहा, तेजस्वी डोळ्यांच्या एक वण दिसत
आहे. लवकर ये !"

तोडी भूतमहिनी मुकुंद दिसत
होता, त्या झाडागळी आवळून कोण
मुकुंदने चांसरी बाजाराच्या सुत्राने कापली
घुसकना, गाई गुरे, म्हणजेच नाने, तर ती
टेकडीदेखील नाचू लागली. त्या पिशाचिणी
पण बाजू लागल्या. त्यातल्या एका
नाचता नाचता एकदम उचल उडी मारली. त्या
मुकुंदने बघल्या वर तिचे काय वळण ते फळे
एका फांदीला बांधून ठेवले व तिच्या खोटे त्यावर
नलेक लांबकळत सोडून दिले. त्यातल्या नाचणे
पिशाचिणी म्हणाली

दुसरीने उभा पावली तिच्यानेच पाहून
नमूने बांधून ठेवले

तो राहणारा तू बागधील तें देऊ
आज मला मयावया वळे लागल्या
मयावया नावाने डोळे परत या !"

मुकुंद हा गुरू
तुम्हाला सोडलेस तर आम्ही भाणून
देऊ आण, म्हणाली

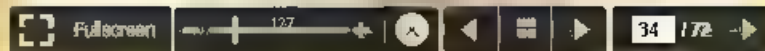
ते नाचू लागल्यापार्श्वे, फोडें आहेत
मला बावाचे डोळे हें असोदर सांगा
तुम्हाला नऊ ठेता आणि त्यांना दिव
लागले म्हणजे मला तुम्हाला सोडता. तें
पर्यंत तुम्हां दोघींना येथेंच लांबकळत रहावे
सांगेल " मुकुंद म्हणाला

मैत्रेय घात माझ्या घरीबना चुली वर
कोनाकडेन एक पेंशन दान फळे आहेत,
चुलीवरून राक्षसाची पोरें आहेत. त्यांना
पहिली मी "मी" वळत मुकुंद कोस
तां भिऊन पळून जातील. चुलकाळत त्यांना
जवळ कोनाकडेन आणि त्याच्या पाठीवर
हान करून सांगितलीस वर तीं मुले तीं
पहिली मी "मी" वळत मुकुंद कोस
तां भिऊन पळून जातील. चुलकाळत त्यांना
जवळ कोनाकडेन आणि त्याच्या पाठीवर
हान करून सांगितलीस वर तीं मुले तीं

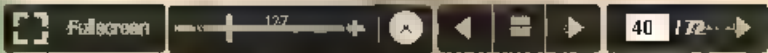

मुकुंद त्याच्या घरी गेला. सैपाकघरांत
पाऊल टाकताच त्याला एका कोपऱ्यात
बायकाळ लपून असलेली राक्षसाची मुले
दिभली. पिशाचिनींनी तें सांगितलें त्यात
काहीं तरी लक्षाडी आहे हें ओळखून मुकुंद
त्या मुलांच्या जवळ न जाता त्यांच्यावर
भोळ्याने 'धू' 'धू' करून ओरडला.
बायकाळ तीं मुले पळू लागली आणि भडून
पळून मळून गेलीं

नंतर मुकुंद एक त्रिपाई वेऊन आला व
वर चढून त्याने कोनाकडातली ती पेटी
काढली. त्या पेटीतली दोन हिरवी फळे

"स्वा कुलपार्थी किन्ही हरबिली आहे
पण त्या द्वास्ताना केसवाचनगणिवाय दुसरे
काही नाही" राक्षस म्हणाला

शब्दांची पण माहिती आहे त्याचा व त्या
 आकाराले म्हणजे तो प्रथम 'वाची' म्हणून दिसतो.
 पाहून त्याचा बस किती लहिले आहे हे
 पाहून औपधापचार करतो, नाहीतर आपण
 'हा बाबा' पुढेला माहे. बरा २ फुटा
 नाही तरीपण धाडजे असंय. तर
 'दादा' कामण आपण औपध देऊन व पा
 राणी बरा झाला नाही व त्याला मरण
 आले तर आपला अपकीर्त होईल, ही
 निर्मितीला नेहमी वाटते त्याने जे भावितव्य
 वर्तवले ते सर्वेस सर्वे पण निघाले म्हणून
 लोकांचा त्याच्या म्हणण्यावर विश्वास ठेवून
 व ज्यानिर्मा वैध म्हणून लोक त्याला मान
 लागले परंतु काही सवतुनंतर तो
 त्याच्या कडून औपधापचार करवीत ना
 'हाच ज्यानिर्मा वैध प्रथम जन्म घेऊन
 पाहून जमीनदाराला म्हणाला 'मान
 औपधाचा काही उपयोग होणार ना
 कारण मगल व गहूची संधी स्वध
 प्रशशान करून देवील लाभ ' २५
 नाही दाकाव, तरीतरील मुद्द्यांचा
 तर औपध चायला माझी ना नाही
 " बर औपधाचा काही उपयोग
 म्हणतां तर पैसे बायां घालूक्यात ना

[illegible]

पदा, औपधापना इत्यादि पाठि त्रय अर्थात्
पण धात्री पाठिजे. मनुष्य मर्यादा म्हणून
त्याला काणी राकूष फा देता. होतच्या
घटकपयेंत औपधापाणी करीत जाणें चला,
वेधाला बोलावून येऊन येऊ या."

गोत्याची घायका गोपाळशेनार नाकन
जमीनदाराकडून स्वात व काढले मागून
भाणायला तशार हॉर्टना औपधापना
मुक्त करा म्हणून सांगायला सुद्धा नित्ता
पीर होईना.

गोपाळ तित्ता म्हणाला " बाई ! तुमाला
मिण्याकें काठें काण गाहीं मी बाहेर

काय बालक्याचें तें मीटम्बीर एव. जमीनदारच आहे." असें सांगत गोपाळ गाय्याच्या बायकोला बराचर वेळून अधिनिधी बैवाकडे गेला

गामी आल्याचें कळल्यावर बैवानें त्याचें नांव, जन्म नसत्र, तिथि वगैरे विचारलें.

"या गोपाळी कुडली नुम्हीं पाडिली आहे बैबवूवा! ओपधापचार करा, अष्ट शाहीची पण मर्वे व्यवस्था करा. किती खर्च होईल ना सांगा." गोपाळ म्हणाला.

"होईल पचाम साठ रुपये खर्च " बैब म्हणाला त्यानें गोपाळा अधिच दिलें

"मी वेअरून मेटून बापल्याला आणि इतर गोष्टी बघावून आपल्याजवळ " असें मागेन गोपाळान बैवाला विरोध दिला आणि खून लवकर पस्त घेण्याचें वचन देऊन जमीनदाराच्यापास वर गेला.

जमीनदाराच्या घरा जवळच्या त्या व्यात्या आशिया चट्टन एव काहीत असता एवमन एव दुसरा मळारी पडला गोपाळाने जवळ गेल्या. दहा बारा वर्षांचा मुलगा एव त्याला बघावेन लागलें होत पण मुलगा बैंगुळ झाला होता.

गोपाळ त्या मुलाला उचलून घेऊन म्हणत अधिनिधीवैवाच्या घरी गेला आणि म्हणाला "बघो मुलगा आतांच झाडवून घाली पडला बैंगुळ आहे. खाला गोपच वजन मुलुबिबन भाला "

"हा पडला कळो? शोचें नाव काय शोचें जन्मनदखन काय " वगैरे निरर्थक पक्ष वैव कळू लागला.

"हो मुलगा मला नाही माहीन याने भयने एव नगर एव मावकाळ प्रथम त्याला ओपधे बघा. गोपाळ म्हणाला.

वैवानें जवळ वजन मुलाला पाडि एव म्हणाला "बघो एव नगर नमनदखन एव

नावा मुलगा आहे आता त्याला डेकडे. फेड आयुष्य मर करणें लक्ष्य नाही एव शूद नर बाणून एव गोपचर आम्हांला

कमसे अहनीष पण असावा अशी भका "हाय, पण मला थोडे घाईचें काय आहे प्रहृष्टाति पाहीमायून करतो येईल." आहे. म्हणून निरोप द्या!" गोपाळ असें सांगत त्यानें ओपधापचार केला व म्हणाला

मुला शोचें नाव गोपाळाने त्यानें न काही शोचें नगी मी नुमना नाके ज नमन एव पक्षी व नमन दला

गोपाळ मुलाला पाचला वळून जमीन दाराचा निरोप घेऊं लागल्यावर तो गोपाळानें हा ना करील जमीनदारात म्हणाला "अहो, असे पक्षद्व निघालांत जामनच आयड केला तेव्हां विचारलें काय आपण आमच्याच हुतक उभे "मला दोन कोपली व सुंमर मध्ये डेकें काय केले आदिन की या उपकाराची शकाल का?"

विचारले- "हा कोण विसित व्यापारी आहे तुला?" मंत्र्यात एका अधिकाऱ्याला पाठवून राजाज्ञेसाठी त्या तरुण व्यापाऱ्याला घेऊन यायला सांगितले.

अधिकाऱ्याने तरुण व्यापाऱ्याला राजा संपोर हजर केले तेव्हा राजाने त्याला विचारले- "तुं अज्ञानम्हणे मूर्खपणात स्वतःचा मर्बात का करीत आहेस?"

"महाराज! माझ्या बांडलाच्या आशीर्वादाने मी काही खरी केले तरी सुवर्ण-हड्डिच होणार यात शंका नाही. परंतु नशिवाची परीक्षा करण्यासाठीच मी असा उग्र आपाप मुक्त केला आहे." तरुण व्यापारी म्हणाला.

"तुझ्या वडिलांनी तुला काय आशीर्वाद दिला होता हे कळू नये?" राजाने त्याला विचारले.

"मी मनीस ज्ञान लावला तरी ती बाणे होईल." असे म्हणून तरुण व्यापाऱ्याने मृठभर साती हातात घेऊन मृठ उघडली. माती नाहीची झाली होती. तिच्या जागी हातात काही तरी चमकत होते. ती एक सोन्याची अंगठी होती. राजाच्या बंधान ती पिढ्यान्पिढ्या होती. परंतु एकदा ती हरवली व अज्ञानम्हणे ती त्याला परत मिळाली. राजाने ती शोधून काढण्यासाठी लक्षावधि रुपये खर्च केले होते परंतु अचानक अज्ञानम्हणे ती मिळाली.

"सरोवरच तुझ्या बापांचा आशीर्वाद आहे खरा, सोन्यासारखा अनमोल. देव तरी वाढवा उभा राहिला तरी तो तुझे भाग्य वाढू शकणार नाही. असे सांगून राजाने आपल्या मुलीचे त्याच्याशी लग्न करून दिले. पुढे ज्ञान तरुण व्यापारी इतर देशांचा राजा असून

शक्तिदेव

[२]

तुल्यमान काळोख पडला. मोठमोठे पक्षी दुरंदुर्लभ काळून तरी उडत निकडे आले.

काही वेळ या झाडाभांबी आकाशान फिरत, चारोत राहून शेवटी तेथेच अडकून गेले.

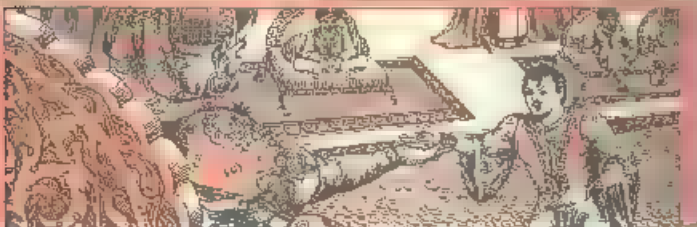
परंतु त्यांच्या पंखांमधील शिथिल आणखी एक तरी उजडनाच ते पक्षी पकडून घेऊन आहाराच्या शोभाय त्यांच्या घराच्या शेका उबानावर काढा.

त्या पक्षी घरात तो माला उतरला. लगेच शक्तिदेव त्या मालाचा वापर करून त्या पक्षीला फिरवून त्याला फक्त मोठमोठे ज्ञान तरुण श्रेय व योगदान देणारा त्याने त्याला फक्त त्या पक्षीला घाबरवून घेतले.

विचारले- "हा देशाचे नांव काय व तुम्ही कोण?"

"ही कलकपुरी आहे व हा विवाहाराचा देश आहे. हे उद्यान राजकन्या चंद्रमोहिने आहे. आज ज्ञाती आमच्या मालकिणीसाठीच फुले बेचायला आण आहे." हार्मपैकी एक म्हणाली. शक्तिदेवने त्याला त्याच्या मालकिणीकडे घेऊन जाण्यास विनंति केली.

चंद्रमोहिने महालात शोधविले स्वतःचे आन्याच्या मिनी हास्या त्याला दृढत येत असलेला पाहून चंद्रमोहिने जवळ येऊन विचारले- "कोण तुम्ही? या देशात मानव जातला प्रवेश नाही. आपण कसे काय आलात?"

...नवीन म्मानाका जेव्हा तेव्हा त्यांनी
 भादव्याशीले अठ्ठेवापर एका मुलीच्या अंगावर
 प्राणी उडविले. मुलीने रामाच्या भरात
 तिचीना मानवजन्म मिळेल असा आग्रह दिला.
 ते कळल्यावर विद्याभर ना पुनः कड
 मला व त्याने मुलीने पाय ...
 कर्ताने असा बाळगती व ...
 त्याच्या आवाजा असा ...
 असावा व त्यांना परीजन्माची कक्षा आठवेल
 असा आशीर्वाद द्यावा. मन्त्राने ते मान्य
 म्हणून गमा घेतोव्हात ! ...
 मानवजन्म मिळाला ...
 रानात कलकपुरी उडविलेली ...
 यानप्रस्था ...
 एकदा उडविलेली ...
 झाल ती ...
 एवढ्यात ...
 कलकपुरी ...
 नावा ...
 म्हणजे ...
 गाला ...
 शा ...
 ना ...
 विद्याभर ...

आराधना करताना, माझे वडील देखील पाहून झाला. एकाचला काही उगले नाही.
 त्यावेळी हजर राहतील. मी त्यांना भेटून
 त्यांची घरवानगी घेऊन लगेच परत गेले.
 नावनेन मुन्शी येथे रहाते."
 ती वृषभगिरीवर निघाली. तन्हा ती
 आकडेवाला म्हणाली "साड्यापरोवर माझे
 ...
 एकट्याने रहावे लागत आहे. बरेच दिवस
 हिडा व किडा महालाच्या सगळी वस्तू
 मजक्यावर मान जाऊ नका."
 शक्तिदेव बेटवर एकदा होना. काय
 दगावत उलटत नाहीत. सर्व राजवाडा
 पाहून झाला. एकाचला काही उगले नाही.
 तेव्हा महान त्याच्या मनात आले की
 संतप्रभेने त्याच्या मजक्यावर जाऊ नये असे
 काय बरे माहितीने असावे ना दिला नव्हत
 लागला. आपली भेटव्या घेतल्यावर त्याला
 तीन सप्ता मध्य 'दसले' तर्हे उघडून तो
 ...
 होना. त्यावर एक मानव आकृति पडलेली
 होती. पायापासून तोंडावर पांक्कण होत
 त्याने पांक्कण उचलून पाहिले तर ती
 कलकंगवाच होती. ती झोपी गेल्या सारखी
 पडून होती. परंतु निष्प्राण होती

...एक न लपविता
 ...संगित ठाकले, म्हणाला
 ...नावाच्या राजकन्येशी विवाह
 ...निर्णय घेतलेली अट पुरी
 ...कलकपुरीस आला आम्हा
 ...त्याला एकवशत वाळवून
 ...जीवनकथा सांगितली
 ...नावाच्या एका विद्याभर
 ...मुली होण्या संतप्रभा भवेल
 ...अशिरमन् अशिरमन्
 ...मुली
 ...

मनात आले ना घाड्यातचढ गेला, परंतु थोड्याने इनक्या आंगने ज्यथ मागली को शक्तिदेव वाकरील जाऊन पडला. तो पोहून रा आला तेव्हा पाहला हे पाहून आश्चर्य वाटले की तो वर्षमात्रपुरन्हा उवानाकल्या विरिगीतून नल्लिर आय आहे

तरमग विनायकपुर कोठे गेले वर्षवास परला तो कसा काय येऊन पोचला ! विचार करीत शक्तिदेव आपल्या धर्मी गेल्या म्याने वडील व इतर घरची पंडली त्याला भटकी मना ना तो पुनरुप वर्ष परत आलेला पाहून फार आनंद झाला

हा व राजाचे शरण घ्याय्या कानी पडले. काणी वादल विवा करियकुमार कनकपुरी पाहून आयला असेल तर राज त्या वाडी म आयलेले लो करून तेईक व त्याला आपला युवराज म्हणून मली करील." ते ऐकून शक्तिदेव ही धावा कलनाच्या अधिकाऱ्यांकडले जाऊन म्हणाला

"मी कनकपुरी पाहून आयलो आता त्याला राजकडे बोलावून घेऊन गेले.

राजा त्याला पाहून म्हणाला "आहा कनकपुरी कलीम ती पुरली नात वाटले

मी स्वोट चालला अयन तर आपण घाल ती शिक्षा भोगायला मी तयार आहे." शक्तिदेव म्हणाला.

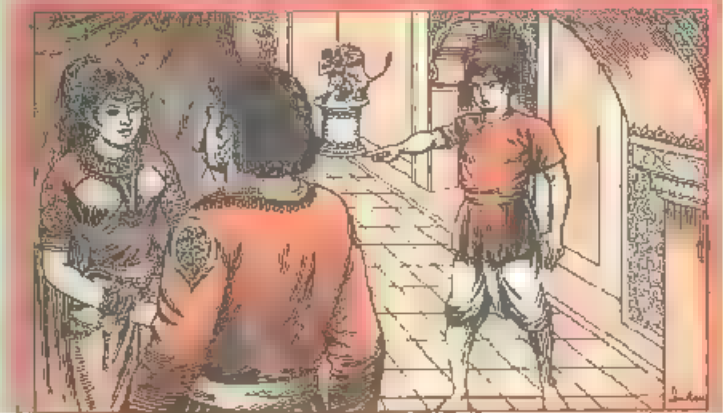
पण राजाने राजकन्हेलाच थोडाविले तिने त्याला आळवले व म्हणाली "हा पुन्हा थोडे बोळणार असेल !"

ते प.सम दून पाहू ययम हे माग को कनकपुरीच्या महाकांत परळगावर बुलाकथेद पहिलेही राजकन्या येथे जिवत होऊल कशी काय आनी ! " शक्तिदेवाने विचारले

त्योच कनकरखा म्हणाली "राबा ! हा

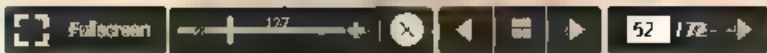
शापग्रस्त विवाह जहातीचा आले व आपण मिळाल्याप्रमाणे आपल्या पोटी मला जन्म मिळाला. पण ही गोष्ट जेव्हा मनुष्य जातीत कोणाला काळेल त्याच वेळी मला शापमुक्ति मिळेल असा दाव होता याचाच विवाह माझ्याशी व माझ्या निवा बहिर्गोशा होईल " असे धागून ती भावळ आन्हा-सारसी पडली आणि तिथे प्राणीकमण जाले

राजवाड्यात सर्वेव शोककळ पमरली शक्तिदेवाला वाटले की आपला मने पयन निष्फळ ठरला. पण थोड्या वेळाने कनकपुरीत भरताना तिच्या मने बहिर्गो त्याच्याला

"जिच्याशी लम कणव्यामाटा मी इतकी म्दष्ट करून वेधवर आला ती मरुत आली कशी व मृगावन्धेत पडून को आहे ! " तो मनाकन्या मनात विचार कर लागला.

तो बुसन्हा व निस्त्या सभा म्दवत गेला तेथे त्याला आपली दोन बिया सुतावन्धेत तशाच पडून राहिल्ल्या दिसल्या तो चकित होऊन भरभरा जिला उनकत त्याली गेला. एक वाचडी त्याला दिसली त्या वाचडी तवळ एक थोडा सज उभा होता थोड्यावर चडून थोडे हिडावे असे त्याच्या

मरणा आलमून विचारलं -" काम हो
गकटेच यता बाह्य हे काम आभये
चहील कोठे आहेत "

“तुम बर्दीक एका भविष्यांत म्हणून
मनुष्याने बुद्धाले” अस्मिन्नेव म्हाणा

"तुम्ही देश एकाच बांधविला आहे
मग तू एकाच बांधा काय बाळगलास तु
माझ्या बांधकाना ठार केले जे तम आहे
तुला बंडिकेसमोड बघी देऊ नये म
मन्त्रतान्या मुलांनी त्याका बांधून बंडिकेच्या
देवळात नेले.

[illegible]

चान्द्रीना

इह त्वाच्या वहिगीसि भग्ल आह नन्द
नाइसवाने वा तिन्याणी निवे लल कयन
देण्यास नवास आहा. दोषाये या ज्ञाने
व शक्तिदेव भग्न गतीस गह्न लागला.

[illegible]

યાજ્ઞાના પાત્રના પાંચ ભાગોમાંથી એક ભાગ
 પૂર્ણ કરવામાં આવે છે. બાકીના ભાગો
 કાળા પાત્રમાં મૂકવામાં આવે છે.

[illegible]

॥ श्री गणेशाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[illegible]

अथ कृष्णः । तत्र वचः = २
 श्री गुरुः प्रह्लादः कुरु । आह । अक्षयः
 अथ २

१५ = १५५ ३१ = ३१५

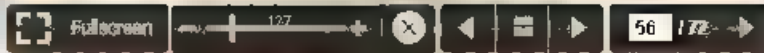
व भयली पांखली चायका बिन्दुमति २५५
परधानातिने ध्वाने बिन्दुमति २५६

तु पाहून कुत्रा म्हणाला 'रामा' मी सांगेन तो दंड दे काळभर नावाच्या जमनीं याला कुलपतीच्या पदावर नेमावे " रामाने त्याप्रमाणे त्याला त्या पदावर नेमले आणि इतीवर बसवून त्याला तिलाष भूला भिक्षुपण मोटवा आनंदाने निघून गेला

तो निघून गेल्यावर रामाने व मंत्र्याने त्या कुत्र्याला विचारले "तू त्या भिक्षूला दंड म्हणून तू काम कां देवकलेस ?"

"मी मागल्या जन्मी तेंच काम केले होते. तेव्हा मला जेवायला उत्तम जेवण मिळे व ठासदासी मेरेला असत मी एक

२४ विमर्श २४ मन्त्रिज म्हणून प्रसिद्ध होतो देव व ब्राह्मण यांनी नित्य नियमित पणे मी सेवा करित असे, परंतु मी व पदावर काम केले म्हणून मला या काम कुत्र्याच्या तीक्ष्ण जाणेत तसे धडावा लागला त्या महा बोपिष्ठ भिक्षुकाला त्या पदावर काय केलेपावर जन्मजन्मांतर कायवास करावा लागेल.' कुत्रा म्हणाला.

कुत्रा निघून गेल्यावर एक दंडवत इच्छा आणि विधाह यांनी आपसांत बांधण झाले व दावे रामकडे न्याय निवाडा करून घेण्यास आले. त्यांनी दोघांनी एक घर पाहिले व ते घर बांधले आहे असे सांगून बोधे धातू लागले. निवाडा करण्यासाठी व घर पाहण्यासाठी मम आपल्या मयास पुरवक निमानांत वगून आला.

"तू हे घर कांय बांधलेस ?" राम तो निवाडाला विचारले

"या भूभावर मनुष्य जन्मास यात्रेला मी हे घर बांधले" जसे निवाडा झाले.

लगेच वस्त्रावळ म्हणाले "रामा व इतीवर हाडे उगविली तेव्हाच मी हे घर बांधले."

३ एकुल रामाच्या मनात २४५ १० 'हे घर वस्त्रावळीचे आहे कारण रीवा पूर्वी हाडेच उगविली होती. रामाने गिवायला दंड देण्याचे ठरविले

त्या वेळी रामाच्या मनात

'रामा हे विधाह मनात व शापयमन आहे तू दंड देऊन त्याला आणखी त्रास घडाला देत आहेस ! हे विधाह पूर्वजन्मी अमरुत नावाचे राजा होते. याच्या घरावर राम मुनाचा सत्कार झाला होता तेव्हा ब्रह्मदेवाचे भाविष्य स्वीकारून जेवण करीत असता जेवणात लुकून शंसाचा तुकडा निरुल. तो पाहून गौतम मुनीना राग बल व त्यांनी शाप दिला की तू विधाह हाडाला गौतम काय देऊन अम देखील भुजल वही जेता युगांत ईश्वराकडे वंशाने श्रावच जन्म हाईल व त्याच्या ज्ञानाचा स्वश ज्ञानात तुला शापसुक्ति मिळेल "

३ एकुल रामाने विधाडाका स्पर्श केला तेव्हाच साराखरच त्या विधाडाका एका विधाडाकाचे रूप मिळाले. रामाचे आभार घेऊन तो निघून गेला

यमनाच्या काठी राहणारे शंभरावर कपी व राम राम या दोघांचे पणय गेले

रामाने त्यांना गेट म्हणून आगालेली वंतमुले स्वीकारली व त्यांना वसायला आसन घेऊन येण्याचे कारण विचारले

मुनींनी निवेदन केले की लवणाभुर नांवाचा एक राक्षस आम्हाका त्रास देत आहे व रामाने त्याचे पारिपत्य करावे

हा लवणाभुर मधु राक्षसाचा मुलगा होता. मधु राक्षसाने अनेक वर्षे तपश्चर्या करून रुद्राला प्रसन्न करून घेतला. रुद्राने आपल्या विशालानून बाणखी एक त्रिशूल निमूनत जे त्याला दिले व म्हणाला 'हे लुकवा हातात अमपर्वत तू अजिंक्य

केला. तेव्हा दुसरा त्याला म्हणाला—
“बापी! तू माझ्या एका साथीदाराचा बघ
केला आहेस. पहा, मी तुला यमलोकी
पाठवितो.”

काही काळ लोटला. त्या राजाने याच
वाज्रगांत एक अधिपति यज्ञ केला. ब्रह्म
मुनीनी तो यज्ञ त्याच्याकडून करविला
होता. यज्ञ पुरा होण्यापूर्वी तो राक्षस
ब्रह्म मुनीचे रूप घेऊन यज्ञ मंडपांत खूब
श्रेण्यासाठी म्हणून आला व म्हणाला—
“राजन! यज्ञ पुरा झाला आहे, तेव्हा मला
उत्तम मांस भोजन वाढावे.”

राजाने संतुष्ट होऊन आपल्या सैन्याला
बोलाविले व म्हणाला—“सुखव्यासाठी या
यज्ञांतले मांस शिजवून आणवे.” राजाने
त्या सैन्याच्या रूप धारण केले व नरमांस
शिजवून व ते राजाला वास्तव्य म्हणाला—
“पहा! यज्ञांतले मांस किती उत्तम शिजवून
आणले आहे!” राजाने ते नरमांस घेऊन
करवी ब्रह्म मुनींना वाढवले. ब्रह्म
मुनींना नरमांस वाढल्याने ताबडतोब कळले
व ते रागाने म्हणाले—“तुं नरमक्षक
होशीक!” त्यांनी राजाला तो श्राप दिला.
राजाला पण राग आला. त्याने देखील
ब्रह्म मुनींना श्राप देण्यासाठी हातांत पाणी
घेतले. परंतु श्रापवाणी त्याच्या तोंडातून
निघण्यापूर्वी मंत्री म्हणाला—“महाराज गुरु
हा देवतुल्य असतो. त्याला श्राप देणे बरोबर
होणार नाही” तेव्हा राजाने हातांत
घेतलेले उडक आपल्याच पायावर सोडले.
त्यामुळे राजाचे पाय कर्ममग्न झाले. तेव्हा
पायून त्याचे दाब कर्ममग्नपाद असे पडले.
त्यानंतर ब्रह्म कर्षींना खरी गोष्ट
कळली. त्यांनी श्रापाचा अवधी फक्त चारा
वर्षे ठेवला. त्यानंतर राजा चारा वर्षे
नरमक्षण करून निर्वाह करू लागला.

चावोवा

श्रापाचा अवधी संपल्यावर तो पुन्हा पूर्ववत
राज्य करू लागला.

ती कथा ऐकून शत्रूज त्याच्यासाठी
बाह्यमूर्ति मुनींनी जे कुटीर ठरविले होते
त्यांत राहण्यासाठी निघाला. त्याचवेळी
दुसऱ्या एका कुटीरांत सीतेच्या पोटा दोन
मुली झुले जन्मले. हनुमत्पुत्राकडून ती
गोष्ट बाह्यमूर्ति कर्षींना कळली तेव्हा ते
तिकडे गेले. चंद्रासारखे त्यांचे मुख वदन
राहून बाह्यमूर्ति कर्षींनी एकाचे नाव लव
व एकाचे कुश ठेवले. हे सर्व मध्य रात्रीच्या
मुगारास झाले. जन्म घेतानाच राजाने

म्हणाला “माते! माझे हे कवडे भाग्य!”
त्याला फार आनंद झाला.

दुसऱ्या दिवशी त्याने बाह्यमूर्ति कर्षीचा
निरोप घेतला व पश्चिमेकडे निघाला. सात
दिवसांनी तो यमुनेच्या तीरावर पोचला.
मुनींच्या आश्रमांत रात्र काढली.

दुसऱ्यादिवशी उजाडल्याबरोबर शत्रूज
च्यवन तऱ्हेकडे गेला व त्याने लवणासुर
व त्याच्या त्रिशूलविषय विचारले. च्यवन
तऱ्हे म्हणाले—“त्याने त्रिशूलाच्या महत्त्वाने
अनेक अत्याचार केले आहेत.” बांध्याचा
कथा त्यांनी शत्रूजाला सांगितली.

अयोध्येचा राजा युवनाश्र याचा मांभाता नांवाचा एक हुलमा होता. मांभाता एक महाबलिष्ठ राजा होता. त्याने सर्व पृथ्वी-वरच्या सत्रिय राजांना जिंकले व स्वर्गावर सवारी करण्याचे ठरविले. ती गोष्ट इंद्राला कळली. इंद्रासनाची व देवांना आपला दास करून घेण्याची महत्वाकांक्षा ठेवणाऱ्या मांभाताला इंद्र म्हणाला "प्रथम तू सूर्य मूलेक जिंकून घे. नंतर मी तुला म्वतच स्वर्गलोकाचा अधिकार देईन."

"म्हज्जे! मी तर मूलेक जिंकलाच आहे! मूलेकीं माजी वगैरेची कम शक्ती अस एव्हि सत्रा उरला नाही." मांभाता म्हणाला.

"सधुवनांत खवणासुर नांवाचा राक्षस राहातो. त्याने तुझे प्रभुत्व मान्य केले का?" इंद्राने विचारले.

मांभाता ते ऐकून लजित झाला. तो पुन्हा मूलेकीं आला. तो खवणासुराचे शान्तिपत्र करण्यासाठी सैन्य घेऊन निघाला. आपला दूत पाठवून त्याने खवणासुराला आपले प्रभुत्व मान्य करण्यास सांगितले. पण खवणासुराने त्या दूताला म्वाकून टाकले. यशाने काळ सोडला तरी दूत परत न आलेला पाहून मांभाताने खवणासुराची युद्ध करण्याचे ठरविले. खवण त्याचाकडे पाहून हंक्षळ. त्याने मांभातावर बिसाळ फेकले खावगेवर तो व त्याचे सर्व सैन्य भस्म झाले.

च्यवन वसुंती खवणासुराची ही कथा सांगितली व म्हणाले "त्याच्या हातांत बिसाळ नसेल अशा नेळी व आगला वध केला पाहिजेस."

रायमा दीने बोलत राहाले.

रतिदेवीची गोष्ट

सूर्याचा आकार आता पेशां फार मोठा होता. सूर्यकिरणे पण फार कडक होती. सर्व लोक त्याच्या तावाने भस्म होऊन जात. सूर्यकिरणांचा ताप कमी करण्याचे काम ब्रम्हदेवाने विश्वकर्माकडे दिले. विश्वकर्माने सूर्याला चारी बाजूनी ताम्र काढून त्याचा आकार लहान केला. सूर्यमंडळ ताम्र काढतांना जे व्यष्टिकण पडले, विश्वकर्माने त्यांचे सुदर्शन चक्र पडवले व ते विष्णूला दिले.

विष्णूला विश्वकर्मा नांवाची एक मातस पुत्री होती. विष्णूच्या नाभिकमळांतून ब्रम्हदेव तन्मला तेव्हा विष्णूच्या मानस कमळातून विश्वकर्मेचा जन्म झाला. ती सर्व कलांची अधिष्ठात्री देवी झाली. विष्णूने विश्वकर्मा दारिद्र्य युक्त वर होईल हे पाहून तिचे

त्याच्याशी लग्न करून दिले. विश्वकर्मा व विश्वकर्मा यांचा संसार सुखाने चालू झाला. नंतर शंकराने व इंद्राने त्याच्यासाठी एक एक आयुष्य घडवून देण्यास विश्वकर्माने सांगितले. सूर्याला ताम्र काढले त्या वेळचा दुरा अजून तसाच पडून होता. विश्वकर्माने त्या चुन्याचे जिज्ञासू तयार करून शोकनाला दिले व इंद्रासाठी वज्रायुध करून देण्यास सुरवात केली.

पतीला नेहमी व्यायथे व शस्त्रनिर्माण करण्यांत लागलेला पाहून विश्वकर्मेला त्या कामाचा तिटकारा व पतीचा राग आला. शिवाय तिच्या वडिलांना दिलेल्या दिव्य शस्त्रासारखीं शस्त्रे घडवून देण्याचे काम तिच्या पतीने कां स्वीकारावे हे देखील तिच्या वळतेना.

म्हणून एकदा रागाग्रासित ती आपल्या
माहेरी म्हणजे वैकुण्ठलोकांत गेली आणि
आपल्या बाईलांकडे पतीविभूत गाव्हारे
सांगितले. तिचे म्हणजे ऐकून विष्णूने
काहीच उत्तर दिले नाही. फक्त स्मित केले.
विश्वकल्पा निपून गेल्यावर विश्वकर्मा
पत्नी विरहात दुःखी झाला. त्याने आपली
सर्व सची दाखून विश्वकल्पाची एक प्रसिमा
पडविली व तिच्या संगतीत आनंदाने राहू
छागला.

एकदा ब्रह्मदेव विश्वकर्माकडे कोणत्या
नरी कामासाठी म्हणत गेला. विश्वकर्माच्या

विश्वकल्पाच्या मूर्तीसमोर गुडगे देऊन बसलेला
पाहून तेवर तिच्या प्रतिमेपेच आलेखन
करतांना पाहून ब्रह्मदेवाला भयंकर राग
आला. तो एकदम उठला, तेव्हा त्याच्या
कमंडलांतले पाणी उडाले आणि ते त्या
प्रतिमेवर पडले. ब्रह्मदेव त्या पवित्र पाणी
प्रतिष्ठा झाली.

विश्वकर्माने डोळे उघडून पाडिले तर
जिवंत विश्वकल्पाच सधोर दिसी. त्याला वाटले
की विश्वकल्पा बाहेरहून परत आली असावी.

तो आपल्या मेमिकेच्या मूर्तीला देवालयन
करून तमब होऊन डोळे मिटून बसला

तमब जख्खदेव येऊन गेला होता. आणि संपादित होऊन आपल्या नावाचे मोहले
प्रतिष्ठा घडविली होती. हो गोष्ट देखील तो केले पाहिजेत."

विश्वकर्मा चकित होऊन पुढे येऊन
इकडे विश्वकर्माचे त्याच्या जिवंत झालेल्या
बसली. तिची व त्याची ओळखच नाही
पत्नीसबे पैम दिवसेंदिवस वाढत गेले, असे नारदांनी दाखविले.

इतके की ती गरोदर राहिली. हक्काला
तिचा प्रसवकाल जवळ येऊ लागला.

कळपिय नारदाला बांगली संधी होती की वा मुनींचे म्हणजे तरी काय
झलाला. तो विष्णूकडे गेल्या व इकडच्या
निकडच्या गप्पा झाल्यावर म्हणाला—

विष्णूने पण दोघांकडे लक्षानेने
पाहिले की जणुकाही ती म्हणत होता—
"आपल्या हावे बांधून लवकरच पितृवद
"मला काय त्याच्याशी करावयाचे
जिण्णर आहे म्हण. आतां आपण मरुडून
याहे."

मारावले जे सांगितले ते ऐकून विश्व-
कला फणकाव्याने आपल्या प्रतिगुही गेली.
ती पोचली तेव्हा जिवंत प्रतिमा घरा-
समोरच्या फुलझाडांना पाणी घालत होती.

"कोण ग वृं? माझाभारतीच दिलोस
की?" विश्वकला जोगांने ओरडून म्हणाली.
निचा आवाज ओळखून विश्वकर्मा पावत
आला. दोघांना पाहून तो चकित झाला.
तो म्हणाला—"हरी विश्वकला राहिल व
नक्की प्रतिमा होऊन आईल." लगेच
जिवंत प्रतिमा दगडाची प्रतिमा होऊन गेली.

हरी विश्वकलाचा राग उतगला नाही.
ती अति गेली व एक मोठा हत्तीडा घेऊन
आली. एकामागून एक अनेक बार त्या
प्रतिमेवर आघात केल्यावर ती प्रतिमा तुटून
गेली आणि प्रतिभेनून एक रत्नासारखी युंवर
मुक्ती रडत बाहेर आली.

लगेच विश्वकलाचा पारा उतरला.
तिच्या हृदयात मातृप्रेम जागले. तिने
त्या तान्या मुलीला उचलून पोटाशी
धरले. दोघे मुलीला घेऊन आनंदाने तिचे
घोडकौतुक करीत असता लक्ष्मीनारायण
तेव्हे ओपला मुलगा कामदेव बाला घेऊन
आले. लक्ष्मीने त्या मुलीला शादिते
तेव्हां तिला फार आनंद झाला व म्हणाली
की मी या मुलीचे लक्ष आपल्या मुलाशी
करून देईन. विश्वने त्या मुलीचे नाव
'रति' असे ठेवले.

रति मोठी झाली तेव्हा तिच्या इतकी
तुंदर मुलगी विलोकांत दुसरी नव्हती. रति
व कामदेव दोघे लक्ष आकर्षक रथांनी
शृंगारसाम्राज्य स्थापन केले आणि विश्व-
भरातल्या देव मातंग व राजस घांघ्या
हृदयांत संचार केलो.

५४. कालसवाडच्या गुहा

मेळसको देवातील जगला वकिल ककन सोडणाऱ्या या गुहाचा शोध सन १९२९ वा वर्षी लागला.
विशालीन गुहेची उंची ३०० फुट व लांबी सुमारे २२५ फुट आहे. ही गुहा ४,००० फुट लांब
आहे. यात पांखासरले डगरे विस्फाणा जे कितीत वर्षे जुने जगाचे दगड होत.

